

Tiedosta välittämisestä

Vaihtoehtoisille totuuksille on tapana naureskella tässä sivistyksen ja sananvapauden mallimaassa. Oma hymyni on hyytynyt aikapäiviä sitten.

Meillä on yhteiskunnallisia voimia, jotka viis veisaavat tutkitusta tiedosta. Niiden tuottama tuuba on siinä määrin posketonta, että useimmat ihmiset – toivottavasti – ymmärtävät, että kyse on pelkästä populistisesta propagandasta. Valheita vaikeampi on tunnistaa viestejä, joissa tietoa tuotetaan ja jaetaan valikoidusti, yleistäen, kärjistäen.

Kahden arvostetun elämänavalueen luotettavuus on murentumassa: tutkimuksen ja tiedonvälityksen. Toki tiedon tarkoitushakuista valikointia ja vääristelyä on ollut aina, mutta jokin kokonaiskuvassa on muuttunut. Tiedonvälitystä, myös tiedettä koskevaa, ohjaa paljolti huomioarvio. Osan tiedonvälittäjistä välittää enemmän huomiosta kuin tiedosta. Tiedoista valitaan välitettäväksi mieluiten sellaiset, joissa on kohu- ja klikkipotentiaalia.

Yksi esimerkki. Olen törmännyt väitteisiin, joiden mukaan geenit määräävät kaiken ihmiselämässä. Väitteen taustalla on mitä ilmeisimmin Robert Plominin teos *Blueprint: How DNA makes us who we are* (2018).

Plominin ajattelua on esitelty näyttävästi *Helsingin Sanomien* tiedejutuissa. Elokuussa lehti otsikoi, että ”Vanhemman on turha yrittää muokata lastaan kasvatuksella, sanoo maailmankuulu tutkija: Lopulta geenit muotoilevat elämämme”. Jo kesäkuussa lehti oli julkaissut jutun ”Miksi yksi tienaa toista enemmän? Tutkimusten mukaan tuolerot selittyvät suurelta osin geneillä, eikä lasta voi kasvattaa menestyjäksi”.

Helsingin Sanomien juttujen sisällöt eivät kaikilta osin vastaa otsikoita. Yhden tutkijan tai tieteenalankaan rajattu näkökulma ei ole sama asia kuin useiden tieteenalojen tutkimuksista muodostuva kokonaiskuva ilmiöstä.

Tiedonvälityksen kannalta vahinko on jo tapahtunut, kun kohuotsikoita levitetään somessa. Oletettavasti moni ei vaivaudu perehtymään pitkiin teksteihin eikä mene alkulähteille. Tai edes Plominin teoksen kritiikkeihin, sellaisiin kuin lääketieteen historian professorin Nathaniel Comfortin *Nature*-journalissa (2018) julkaisemaan arvioon ”Genetic determinism rides again”.

Helsingin Sanomien Kalle Silfverberg yrittää vääntää kirjoituksessaan ”Eläköön klikkiotsikko!” klikkiotsikon myönteiseksi sanaksi (25.8.2019). ”Entä jos sanan määrittäisi uudelleen?” hän pohdii. ”Jospa klikkiotsikko onkin sellainen otsikko, joka ylipäänsä saa lukijan kiinnostumaan aiheesta ja lukemaan artikkelin. Oppimaan uutta.”

Silfverbergin mukaan otsikon pitää olla totta. Mutta ehkä meidän tulee vaatia ainakin tiedeutisten otsikoilta enemmän: Paisuttelun ja yleistämisen välttämistä? Sitä, että niihin ei nosteta raflaavia yksityiskohtia, jotka ovat kokonaisuuden kannalta toisarvoisia? Sitä, että otsikot valottavat juttujen keskeisiä sisältöjä?

Vaihtoehtoisten totuuksien aikakaudella ei riitä, että otsikko on jossain kapeassa mielessä totta. Otsikon pitää myös välittää olennaista tietoa.

VESA HEIKKINEN

Kirjoittaja on suomen kielen dosentti ja tekstintutkija.

Twitter: @tosentti